

Η αντίληψις του Είναι εις τον σύγχρονον άνθρωπον

ΣΤΑΥΡΟΣ Ι. ΜΠΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ*

«Ψυχή δ' ἔστιν ἄημα Θεοῦ και μίξις ἀνέτη ουρανή
χθονίοιο, φάος σπηλυγγι καλυφθέν ἀλλ' ἔμπης θείη τε
και ἀφθιτος»

Γρηγορίου Θεολόγου PG 37,446

Περίληψις

Η αναζήτησις και η εμβάθυνσις εις τον ανθρώπινον Είναι απασχολεί πάντοτε την σκέψιν εκ των Προσωκρατικών φιλοσόφων έως σήμερον. Το Είναι, ταυτιζόμενον μετά της ψυχοσωματικής υποστάσεως του ανθρώπου, εκφράζεται αφ' ενός μεν καθ' εαυτό, διά της νοήσεως. αφ' ετέρου δε διά της λειτουργικότητος αυτού εντός του κοινωνικού χώρου. Εκάστη εποχή διαμορφώνει το ευρύ περίγραμμα της εκφάνσεως του ανθρώπινου Είναι και καθορίζει τον προσανατολισμόν, το μέτρον, την ευρύτητα και τον ειδικώτερον χαρακτήρα των πνευματικών και φιλοσοφικών αναζητήσεων του. Όσον πληρεστέρα είναι η συνειδητοποίησις της αυθεντικότητος του προσωπικού Είναι και ισχυρότερα τα υπαρξιακά ερείσματα και το αξιολογικόν υπόβαθρον του ανθρώπινου προσώπου, τόσοσν πλέον υπεύθυνος καθίσταται η εκουσία επιλογή της οδοῦ και του τρόπου της αρμονικής κοινωνικής εντάξεως αυτού, χωρίς να επέλθη απόκλισις εκ των αρχών του και πρόκλησις ισχυρών συγκρούσεων και αντιθέσεων, αι οποίαι θα συνέτειναν εις την αναστολήν της πλήρους λειτουργικής συμμετοχής του ή θα κατέληγαν ενδεχομένως εις την κοινωνικήν περιχαράκωσιν αυτού. Η πνευματική καλλιέργεια και η γνωσιολογική συγκρότησις αποτελούν ουσιώδεις παράγοντας, διά την αρμονικήν πορείαν του ανθρώπινου Είναι εντός του κοινωνικού χώρου, δεδομένου ότι η εύστοχος και αρμονική λειτουργικότης αυτού καθορίζεται από τας αρετάς υπό των οποίων εμφοράται. εν μέσω των οποίων ιδιαίτεραν βαρύτητα έχουν η φρόνησις, η σοφία, η διάκρισις και η φιλανθρωπία. Η σαφεςτέρα έκφρασις της κοινωνικής ευθύνης συνίσταται εις την προσπάθειαν εκάστου ατόμου προς διηνεκή πνευματικήν καλλιέργειαν και εσωτε-

ρικήν ανακαίνισιν. Εις την εποχήν της παγκοσμιοποιήσεως, εις ένα κόσμον μεταβλητότητος, ασταθείας, κοινωνικών ανακατατάξεων, ανταγωνισμού, συγκρούσεων, αδιαφορίας διά τον έσω άνθρωπον και συνεχούς προσπαθείας επιτεύξεως υψηλών οικονομικών στόχων, μόνον αι αναλλοίωτοι ηθικά και πνευματικά αξία δύνανται να αποτελέσουν τον αληθές κοινωνικόν έρεισμα ενότητος, διά του οποίου αμβλύνονται αι αντιθέσεις και προάγεται η πανανθρώπινος συνειδήσις. Η αληθής παγκοσμιοποίησις είναι δυνατόν να επέλθη όταν αιώνια και αναλλοίωτοι αξία επικρατήσουν ευρέως εις την κοινωνικήν συνειδήσιν των ανθρώπων και διαμορφώσουν τον πανανθρώπινον Εμείς, τον οποίον επεκτείνεται πέραν της προσωρινότητος, της ασταθείας και ευθραυστότητος των εκάστοτε κοινωνικών συνθηκών. Η εσωτερική ειρήνη εκάστου μέλους της κοινωνίας, εκπνεφρασμένη μετά απλότητος, γνησιότητος, ανυποκρίτου αγάπης, φιλαλληλίας, αλληλεγγύης και ισχυρού αισθήματος ευθύνης θα επιτρέψη την ανάπτυξιν του πνεύματος της ελικρινούς, αυτοπροαιρέτου και καρποφόρου συνεργασίας εις παγκόσμιον επίπεδον.

Λέξεις κλειδες: Είναι, πνευματικά αξία, αρεταί, κοινωνία, παγκοσμιοποίησις

Εισαγωγή

Η αναζήτησις του Είναι διακατείχε πάντοτε βαρύνουσα θέσιν εις την σκέψιν του ανθρώπου από της εποχής των προ-Σωκρατικών φιλοσόφων έως σήμερον, αποτελούσα επίπνον και εναγώνιον προσπάθειαν¹.

¹ Ο Παρμενίδης ο Ελεάτης προσεπάθη να θέση την νόησιν εις τον επίκεντρον του Είναι, διά να εισαγάγη αυτό εις τον χώρον της αληθείς γνώσεως "...τό γάρ αυτό νοεῖν ἔστιν τε και εἶναι." Περί Φύσεως 3. Και «Χρή τὸ λέγειν τε νοεῖν τ' ἔδον ἔμμεναι». Το Είναι του Παρμενίδου, συνδεδεμένον μετά της αντιληπτικής ικανότητος και της δυνατότητος ορθῆς κατανοήσεως του Είναι, δεν εκφράζει στατικότητα, καθ' ὅσον αποτελεί τον σταθερόν υπόβαθρον του Γίνεσθαι, ὅπως αυτό διαμορφούται διά της

* Ομότιμος Καθηγητής Νευρολογίας ΑΠΘ, Ινστιτούτον Ερεῦνης διά την νόσον του Alzheimer

Είναι αληθές ότι το Είναι είτε υπό την γενικήν αντικειμενικήν είτε υπό την ειδικήν προσωπικήν έννοιαν, ταυτιζόμενον προς το «Εγώ είμαι», εκυριάρχει σταθερώς εις τον φιλοσοφικόν στοχασμόν. Ιδιαίτερος η εσωτερική γνώσις και η εμπάθυνσις εις το προσωπικόν Είναι, εις αυτήν ταύτην την ύπαρξιν και υπόστασιν του ατόμου, ελκύει πάντοτε την σκέψιν του φιλοσόφου, ο οποίος από τα φαινόμενα του αισθητού κόσμου, στρέφεται προς τα φαινόμενα του έσω ανθρώπου και διηνεκώς διαπιστώνει την απεραντοσύνην της ψυχής και τον ατελείωτον εσωτερικόν πλούτον, τον οποίον αύτη εμπρικλείει, αναγνωρίζων ευλόγως την δυσχέρειαν προσεγγίσεως εις τον βαθύτερον χώρον αυτής. Ο Ηράκλειτος αναφέρει ότι διήλθεν μέγα μέρος της ζωής του σκεπτόμενος, αναζητών τον εαυτόν του (έδιζήσάμην έμewυτόν)² και διεπίστωνεν ότι όσον περισσότερον εισέδυν εις τον έσω άνθρωπον, τόσον περισσότερον ανεκάλυπτεν την ανόριον έκτασιν της ψυχής (ψυχής πείρατα ίων ούκ άν έξεύροιο πᾶσαν έπιπορευόμενος οδόν, ούτω βαθύν λόγον έχει)³.

Η ψυχή, ως εκφράζουσα το βαθύτερον Είναι⁴ και την εσωτερικήν αλήθειαν του ανθρώπου, μελετάται ως προς τα βιώματα της, τας εκδηλώσεις της επί της ψυχοσωμα-

δυναμικότητας της νοήσεως και της συνεχούς προσπαθείας ανευρέσεως της αληθείας (Περί φύσεως 6). Εντός του Γίνεσθαι, περιλαμβάνεται η ολότης του παντός, η οποία ολοκληρούται έτι μάλλον διά της δυνατότητας της συνεχούς μεταβλητότητας αυτού, η οποία αναφερομένη εις έν υψηλόν αξιολογικόν σύστημα διασφαλίζει την διηνεκή πορείαν αυτού προς την τελείωσιν και το απόλυτον. Το όν του Παρμενίδου, είναι αγέννητον, ατρεμές, ατέλεστον, ακίνητον, άναρχον, άπαιστον, έν, ούλον, ουδέ διαιρετόν, το δε «μη είναι» είναι αδιανόητον και άφατον «ουδέ ποτ' ήν ουδ' έσται, έπει νύν έστιν όμοϋ πᾶν, έν, συνεχές: ... ού γάρ φατόν ουδέ νοητόν έστιν όπως ούκ έστι» (Απ.8,5-9). Κατά τον Εμπεδοκλή επίσης το Είναι εκφράζει το «όλον», χαρακτηριζόμενον υπό πληρότητας και εσωτερικής συνοχής «ουδέ τι τού παντός κενόν πέλει ουδέ περισσόν». (Περί φύσεως, Αποσπ.13).Κατά τον Αναξαγόραν ο νους, εκφράζων το όν είναι άπειρος και αυθεντικός και επικρατεί επί των πάντων «τᾶ μὲν ἄλλα παντός μοῖραν μετέχει, νοῦς δέ έστιν ἄπειρον καί αυτοκρατές καί μέμικται ούδενί χρήματι, ἄλλὰ μόνος αὐτός έπ' έωυτοϋ έστιν». και «πάντων νοῦς κρατεί. καί τῆς περιχωρήσιος τῆς συμπάσης νοῦς έκράτησεν».

²fragmentum B 101

³fragmentum B 45

⁴Αριστοτέλης De anima Γ 8431b 21.Κατά τον Αριστοτέλην το Είναι τείνει προς το αγαθόν και την αρμονίαν. Ο Καρτέσιος ταυτίζει το Είναι με την υπόστασιν ή υποστα-

τικής υποστάσεως του ατόμου και της συμπεριφοράς αυτού εντός του κοινωνικού χώρου υπό της φιλοσοφίας, της ψυχολογίας, την ηθικής, των νευροεπιστημών, της ψυχιατρικής, της κοινωνιολογίας, της λογοτεχνίας, της τέχνης και του ευρύτερου επιστημονικού στοχασμού.

Αι εκδηλώσεις και εκφάνσεις της ψυχής, εξαρτώνται κατά κύριον λόγον εκ των εγγενών δυνάμεων της και του εννοιολογικού πλούτου αυτής, αλλά εκ παραλλήλου επηρεάζονται σημαντικώς αφ' ενός μεν εκ του είδους και

τικότητα ή ουσίαν (substantia), προβαίνων συγχρόνως εις σαφή διάκρισιν μεταξύ νοητικού και ζωτικού στοιχείου. Κατά τον Heidegger το «Είναι» διακρίνεται εις το καθ' εαυτό η αυθεντικόν είναι και εις το εγκόσμιον είναι (Dasein), το αντικειμενοποιημένον Είναι, το οποίον κατ' ουσίαν λειτουργεί εντός του κόσμου ως Ενεΐναι ή Συνείναι, ήτοι ως Είναι της συναλληλίας, συνεργαζόμενον μετά των άλλων ατόμων, μετέχον εις την λειτουργικότητα του κοινωνικού συνόλου, το οποίον διά της αναπτυσσομένης μερίμνης (βιομερίμνης και ανθρωπομερίμνης) τίθεται εντός των ορίων της χρονικότητας. Η υπόστασις του ανθρώπου είναι κατ' ουσίαν η ύπαρξις αυτού (Heidegger 1978). Ο Buber υπογραμμίζει ιδιαίτερος την διαπροσωπικήν λειτουργικότητα του Είναι, το οποίον διαμορφώνει την ευθείαν επικοινωνίαν Εγώ-Εσύ, η οποία χαρακτηρίζεται κυρίως υπό της επικρατήσεως των υποκειμενικών στοιχείων και Εγώ-Αυτό, η οποία έχει ευρύτεραν διάστασιν και χαρακτηρίζεται υπό μεγαλύτερας αντικειμενικότητας (Buber M. 1985). Κατά τον Berdiaeff το Είναι εντός της κοινωνίας παρουσιάζεται είτε ως μέθεξις και συμμετοχή είτε ως επικοινωνία. Το Εγώ Είμαι ανήκει εις το πεδίο της υπάρξεως και αντικειμενοποιείται εις τον χώρον της ομαδικής συνειδήσεως, εντός του οποίου ευρίσκει την επιβεβαίωσιν του. Η απόλυτος απομόνωσις του Εγώ, εκτός του κοινωνικού χώρου, θα ισοδυναμούσε με την αυτοκαταστροφήν του μέσα εις ένα απέραντον αίσθημα μοναξιάς.(N. Berdiaeff Πέντε στοχασμοί περί υπάρξεως). Κατά τον Sartre (1966) το Είναι καθ' εαυτό εκφράζει τόσον την ουσίαν όσον και την υπόστασιν ή ύπαρξιν του. Η συνείδησις δεν αναφέρεται εις την ουσίαν του Είναι, αλλά εις την φαινομενολογικήν έκφρασιν αυτού, αποκαλύπτουσα την ύπαρξιν αυτού. Το ανθρώπινον Είναι υφίσταται αλλοτριώσιν και φθοράν εντός κοινωνίας, εκ της οποίας θα πρέπει να αυτοαπελευθερωθή, διά να αποκτήση εκ νέου την αυθεντικότητα του. Εν τούτοις, η ύπαρξις καθ' εαυτήν τελικώς είναι ένα πάθος και το έκδηλον ενδιαφέρον προς εαυτόν, αποτελεί κατ' ουσίαν την συνηθεστέραν οδόν, την οποίαν ελευθέρως και αυτοβούλως επιλέγει το άτομον διά την αποδοχήν και πραγμάτωσιν αυτού του πάθους. Κατά τον Jaspers δεν υφίσταται η έννοια του Εγώ χωρίς την στροφήν του

του εύρους της παιδείας και της πνευματικής καλλιέργειας του ατόμου⁵, αφ' ετέρου δε εκ του χώρου, του χρόνου και των συνθηκών, εντός των οποίου αναπτύσσεται η λειτουργικότητάς του⁶.

Το προσωπικόν Είναι εις εκάστην εποχήν

Εκάστη εποχή διαμορφώνει το ευρύ περίγραμμα του πεδίου της λειτουργικότητος του ατόμου και καθορίζει τον προσανατολισμόν, το μέτρον, την ευρύτητα και τον ειδικότερον χαρακτήρα των πνευματικών και φιλοσοφικών αναζητήσεων του. Συγχρόνως εκάστη εποχή μετέχει εις την διαμόρφωσιν του ιστορικού υποβάθρου, επί του οποίου θα στηριχθούν αι επόμεναι εποχαί, αι οποίαι

προς το Εσύ και την επικοινωνίαν του με το Εμείς ή ευρύτερον χωρίς τον διάλογον μετά της κοινωνίας, ο οποίος πολλάκις αποτελεί εναγώνιον προσπάθειαν ενσωματώσεως και μεθέξεως αυτού εις το κοινωνικόν Είναι. Ο Hegel αναφέρεται εις την «δυστυχή συνειδησιν», η οποία είναι η συνειδησις του χωρισμού, της διαιρέσεως και της κοινωνικής απομονώσεως. Όταν ο άνθρωπος τελικώς αναχθή εις « ανωτέραν συνειδησιν» θα δύναται να ενταχθή αρμονικώς εις τον κοινωνικόν χώρον. Βλέπε Wahl, J. *Le Malheur de la conscience dans la philosophie de Hegel*. Paris, 1929.

⁵Αριστοτέλης Ηθ. Νικομ. 1103 b 27).

⁶Ο χώρος και ο χρόνος αποτελούν τας διαστάσεις εντός των οποίων λειτουργεί το Είναι και ενσωματώνεται εντός της κοινωνίας και του κόσμου. Ο λειτουργικός χρόνος διακρίνεται εις το παρελθόν και το παρόν και προκαθορίζεται, προβαλλόμενος ως μέλλον. Διά της αναμοχλεύσεως και αναπλάσεως του παρελθόντος τούτο εισέρχεται πλήρως ή μερικώς εις τον προσωπικόν χρόνον του παρόντος και διά της περαιτέρω χρονικής προβολής του παρόντος και του παρελθόντος ταύτα εισέρχονται εις την προοπτικήν και τον ευρύτερον προγραμματισμόν του μέλλοντος. Όσον ισχυροτέρα και εντονωτέρα είναι η συναισθηματική επένδυσις της μνημονικής καταγραφής του παρελθόντος, τόσο συχνότερον τούτο αναπλάθεται και αναδύεται εκ της μνήμης και τόσο μεγαλυτέρα είναι η επίδρασις, την οποίαν ασκεί επί του παρόντος και επί της διαμορφώσεως της προοπτικής του μέλλοντος. Η γνώσις και η επιστήμη αποτελούν συνεχή κίνησιν της νοήσεως εις όλας τας διαστάσεις του χρόνου. Κατά τον Ιερών Αυγουστίνον, ο χρόνος του παρόντος ευλόγως διακρίνεται εις το παρόν των παρελθόντων, το παρόν των παρόντων (το όντως παρόν) και το παρόν των μελλόντων. Η υπέρβασις αυτών των διαστάσεων καθίσταται εφικτή διά της συνειδητής αποδοχής της αιωνιότητος, κατά την οποίαν εκάστη χρονική στιγμή μετέχει εις την έκφρασιν του αιωνίου.

Συγχρόνως τα αξιολογικά συστήματα, τα οποία πρωτανεύουν εις εκάστην εποχήν⁷, συμβάλλοντα εις την διαμόρφωσιν της προσωπικότητος των ατόμων, δραματίζουν καθοριστικόν ρόλον επί της κοινωνικής προβολής του Είναι ή Συνείναι, η οποία συνίσταται εις την λειτουργικήν είσοδον του ατομικού Εγώ Είμαι εις το κοινωνικόν Εμείς Είμεθα εκάστης εποχής και εκάστης πολιτισμικής ατμοσφαιράς. Η κοινωνική προβολή του Είναι δεν αντιστοιχεί απαραίτητως προς την έκφρασιν του αυθεντικού χαρακτήρος του Είναι ή προς την εσωτερικήν δομήν αυτού, αναφερομένη κυρίως εις την διαφοροποίησιν της φαινομενολογικής εκφάνσεως αυτού, συναρτήσεως των επικρατουσών τάσεων, αρχών και προτύπων εντός του εκάστοτε κοινωνικού χώρου⁸.

Ούτως, εκάστη εποχή καθορίζει τον συγκεκριμένον χώρον και χρόνον και διαμορφώνει τας επί μέρους συνθήκας και προϋποθέσεις εντός των οποίων αναπτύσσεται η λειτουργικότης του ανθρωπίνου προσώπου και εκφράζεται το ψυχοσωματικόν Είναι αυτού⁹.

Η πολιτιστική και γνωσιολογική ατμόσφαιρα εκάστης εποχής, εν συνδυασμώ προς τας τεχνολογικάς και οικονομικάς δυνατότητας και την επικρατούσαν πολιτικήν κατάστασιν ασκούν καθοριστικήν επίδρασιν επί του προσανατολισμού της κοινωνικής εκφράσεως του προσωπικού Είναι¹⁰ το οποίον επιλέγει εκουσίως ή οδηγείται υπό των ισχυουσών συνθηκών εις την οδόν της αρμονικής λειτουργικής εντάξεως του εις τον κοινωνικόν χώρον. Όσον πληρεστέρα είναι η αντίληψις και συνειδητοποίησις της αυθεντικότητος του Είναι, τόσο πλέον

---

⁷Εις εκάστην εποχήν, η φιλοσοφία προσεπάθη να ανορθώση πνευματικώς τον άνθρωπον διά της γνώσεως, της σοφίας και του συνεχούς προβληματισμού. Εκ των προσωκρατικών φιλοσόφων έως της συγχρόνου υπαρξιακής φιλοσοφίας προβάλλονται αξίαί, διά των οποίων η γνώσις συνδεομένη λειτουργικώς μετά των υπαρξιακών αναζητήσεων του ατόμου, απελευθερώνει αυτό εκ της στατικότητος και το οδηγεί εις δυναμικήν ανοδικήν πορείαν προς αναζήτησιν της αληθείας. Εν αντιθέσει προς την φιλοσοφίαν, η Ορθοδοξία αποτελεί την αποκάλυψαν της Αληθείας, διά της οποίας ο άνθρωπος αναγεννάται και ζη εις τον χώρον της αληθούς ελευθερίας «ἐὰν οὖν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε» (Ιωαν Η,36).

⁸Αριστοτέλης Ηθ. Νικ. 1095 a 18

⁹Η κοινωνία εν τω συνόλω εκφράζει τα φαινόμενα και τας λειτουργικάς εκφάνσεις των επί μέρους εγκοσμίων Είναι των μελών της, τα οποία μετέχουν εις την σύνθεσιν και οργάνωσιν αυτής εντός συγκεκριμένου χρόνου και τόπου.

¹⁰Τούτο εκφράζεται ως Είναι της καθημερινής συναλλαγίας κατά τον Heidegger

υπεύθυνος είναι η εκουσία επιλογή της οδού και του τρόπου της κοινωνικής εντάξεως του ατόμου, το οποίο επιθυμεί να διατηρήσει αναλλοίωτον την φυσική και πνευματική ελευθερία και αυτοτέλεια του και αλώβητα τα θεμελιώδη αξιολογικά ερείσματα αυτού.

Η σαφής αντίληψις των διαστάσεων και των μεταφυσικών προεκτάσεων του Είναι συμβάλλουν εις την διαμόρφωσιν της αυτοδυναμίας αυτού, ως λειτουργικής υπάρξεως εντός του περιβάλλοντος του και της εποχής του.

Το άτομον εις την σύγχρονον εποχήν

Εις την σύγχρονον εποχήν παρατηρείται ιδιαίτερα στροφή εις την τεχνολογίαν και τας θετικές επιστήμας¹¹, η οποία επέδρασεν επί του χαρακτήρος, της προσωπικότητας και του προσανατολισμού του ανθρώπου των δυτικών κυρίως κοινωνιών¹². Εκ παραλλήλου, η προσπάθεια αναπτύξεως ενός ισχυρού και σταθερού οικονομικού υποβάθρου, έδωσεν ιδιαίτεραν έμφασιν εις την σημασίαν του οικονομικού παράγοντος, ως συντελεστού βελτιώσεως της ποιοτικής στάθμης της ζωής¹³,πολλάκις

¹¹Βλέπε Ηρακλείτου “πολυμαθίη νόον (έχειν) ού διδάσκει” (DK22B40).

¹²Η σύγχρονος κοινωνία χαρακτηρίζεται κυρίως ως Κοινωνία της Γνώσεως, Κοινωνία της Πληροφορίας ή Κοινωνία της Επικοινωνίας, χωρίς ο όρος αυτός να αναφέρεται αποκλειστικώς εις την παιδείαν, την υψηλήν γνωσιολογικήν συγκρότησιν ή την πνευματικήν καλλιέργειαν, εκφράζων κυρίως την διαμόρφωσιν μίας νέας διεθνούς τάξεως πραγμάτων, εις την οποίαν προέχει ο πολιτικοοικονομικός συντελεστής, χαρακτηριζομένης υπό ασταθείας, ασυνεχίας, ευμεταβλητότητος, εντόνου ανταγωνιστικότητος και ταχείας προωθήσεως των αναπτυξιακών στόχων. Βλέπε και Τσαούσης Δημήτριος, Η Κοινωνία της Γνώσεως, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2009. Η κοινωνία της Γνώσεως προσπαθεί να αυξάνη σταδιακώς την ικανότητα των μελών της να μετέχουν εις την εφαρμόσιμον εξειδικευμένην γνώσιν, την προάγουσαν την οικονομικήν ανέλιξιν της κοινωνίας και εις την παραγωγήν και μετάδοσιν των συγχρόνων τεχνολογικών και οικονομολογικών δεδομένων, χωρίς να δίδη ιδιαίτεραν έμφασιν εις την εσωτερικήν καλλιέργειαν, την ηθικήν αναβάθμισιν, την ειρήνην και την ψυχικήν αρμονίαν και ευεξίαν του ανθρωπίνου προσώπου. Βλέπε και Drucker Peter, Μετακαπιταλιστική Κοινωνία, μετάφρ. Δημήτριος Τσαούσης, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1996. Βλέπε και UNESCO. Towards Knowledge Societies. UNESCO world report. 2005.:http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001418/141843e.

¹³Η ποιοτική στάθμη της ζωής αποτελεί πολυδιάστατον

εις βάρος των αναλλοιώτων πνευματικών αξιών¹⁴, της εσωτερικής ειρήνης, της ψυχικής αρμονίας και του αμοιβαίου σεβασμού των μελών της κοινωνίας.

Η επικράτησις του πνεύματος του υλικού ευδαιμονισμού, η κορύφωσις του καταναλωτισμού και η προσπάθεια επιτεύξεως υψηλών οικονομικών στόχων εισήγαγον την αγωνίαν, το άγχος, την ανασφάλειαν και την αβεβαιότητα της προσωρινότητος¹⁵, την θλίψιν¹⁶ και

έννοιαν, καθοριζομένην κυρίως εκ της σωματικής και ψυχικής υγείας του ατόμου, της ελευθερίας, της συναισθηματικής σταθερότητος διά της πρυτανεύσεως κατά το πλείστον θετικών συναισθημάτων, της πνευματικής καλλιέργειας, της παιδείας, του χαρακτήρος και της εκτάσεως της γνωσιολογικής συγκροτήσεως αυτού, της κοινωνικής και οικονομικής ευεξίας, της επιτεύξεως των λειτουργικών στόχων του και του αισθήματος της εσωτερικής ειρήνης και αρμονίας, ως υποβάθρου της ψυχολογικής ευεξίας. Η εσωτερική διάστασις της ποιότητος της ζωής και η υποκειμενική αξιολόγησις των επί μέρους συντελεστών αυτής έχει ιδιαίτεραν σημασίαν δι' έκαστον άτομον. Βλέπε και Gill TM, Feinstein AR. A critical appraisal of the quality of quality-of-life measurements. *Jama*. 1994; 272(8): 619-26. και Felce D, Perry J. Quality of life: Its definition and measurement. *Research in developmental disabilities*. 1995;16(1):51-74. Ο Lindström (1994) εισήγαγεν ίδιον πρότυπον επί της ποιότητος της ζωής, συμφώνως προς το οποίον αύτη διακρίνεται εις τέσσαρας επί μέρους σφαίρας, ήτοι την ολικήν, την εξωτερικήν, την διαπροσωπικήν και την προσωπικήν σφαίραν, η οποία αναφέρεται κυρίως εις την νοητικήν και πνευματικήν διάστασιν του ατόμου. Σήμερον δίδεται ιδιαίτερα βαρύτης εις τον σωματικόν, ψυχικόν, κοινωνικόν και πνευματικόν συντελεστήν της ποιότητος της ζωής, εκ των οποίων απορρέει κυρίως το αίσθημα της ατομικής ευεξίας (well-being) (Ferrell 1995) και επί των οποίων θεμελιούται η έννοια του «κοινού καλού».

¹⁴Βλ. Ηρακλείτου «τὸ φρονεῖν ἀρετὴ μέγιστη, καὶ σοφίη ἀληθέα λέγειν καὶ ποιεῖν κατὰ φύσιν ἐπαίοντας (B112).

¹⁵«...καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου· ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσε» (Πετρ.Α,1,24).

¹⁶Ο ἄνθρωπος οφείλει να λυτρωθῆ εκ της θλίψεως, του άγχους και της οδύνης και εκ του βάθους αυτών να αναδυθῆ τελικώς η ελπίς, ως καρπός εσωτερικής ανακαινίσεως, όπως ευστόχως υπογραμμίζει ο de Unamuno “..από τον πυθμένα της δυστυχίας φυτρώνει μία νέα ζωή και μόνον όταν αποσύρουμε το ίζημα της πνευματικής θλίψεως θα μπορέσουμε να γευθούμε το μέλι, το οποίον υπάρχει εις τον πυθμένα του ποτηρίου της ζωής. Η αγωνία της θλίψεως οδηγεί εις την παρηγορίαν. (Miguel de

την απελπισίαν εκ της ματαιώσεως των προσδοκιών εις την κοινωνίαν, η οποία παρά την σοβαράν οικονομικήν κρίσιν την οποίαν διέρχεται σήμερον¹⁷, αναπτύσσει εν τούτοις εις ευρείαν έκτασιν την ανταγωνιστικότητα και τας συγκρούσεις των ατόμων, κατά την εναγώνιον προσπάθειαν προς επίτευξιν των οικονομικών στόχων της¹⁸, διάτλωνοποιών θαπαρέχωνται περισσότερα υλικά αγαθά¹⁹.

Unamuno, 1913, *Del sentimiento tragico de la vida*). Η ελπίς έχει εσωτερικήν δύναμιν, η οποία βοηθεί, το άτομον να αντιμετωπίζη με εγκαρτέρησιν και να αντιπαρέρχεται τα κοινωνικά δεινά, αγωνιζόμενον μετά σθένους δι' ένα καλύτερον κόσμον.

¹⁷Η παγκόσμιος οικονομική κρίσις αποτελεί σοβαρότατον πρόβλημα εις τας συγχρόνους κοινωνίας, αυξάνουσα εις την Ευρώπην την οικονομικήν διαφοράν μεταξύ Βορρά και Νότου, παγκοσμίως δε την απόστασιν μεταξύ πλουσίων και πτωχών, προκαλούσα σοβαράς πληθυσμιακάς ανακατατάξεις, ασκούσα άμεσον επίδρασιν επί της ειρήνης, της ευνομίας, της οικολογίας, της υγείας, της θνησιμότητος, της παιδείας, της οικογενειακής αρμονίας, της δημογραφικής σταθερότητος, της πολιτικής ζωής, της κοινωνικής ευεξίας και της ποιοτικής στάθμης της ζωής του ανθρώπου, καθιστάσα διά εκατομμύρια ανθρώπων επώδυνον και δυσβάστακτον την καθημερινήν επιβίωσιν. Βλ. Deepa Narayan, *Voices of the Poor: Can Anyone Hear Us*, Oxford University Press: New York 2000.

¹⁸Εναγώνιος αύτη προσπάθεια προς επίτευξιν των οικονομικών στόχων προβάλλεται καθημερινώς εις τον τύπον και τα τηλεοπτικά μέσα παγκοσμίως, τα οποία συνεχώς αναφέρονται εις τους οικονομικούς δείκτας, την οικονομικήν κρίσιν, το δημόσιον χρέος, την ανεργίαν, χωρίς να διανοούνται τας σοβαράς ψυχολογικάς επιπτώσεις αυτών επί της κοινωνίας και ιδίως το αίσθημα της θλίψεως, της ανασφαλείας, της αποσβέσεως των προσδοκιών και της αποδυναμώσεως, το οποίον προκαλείται κυρίως εις τους νέους. Βλέπε και Diener E, Seligman ME. *Beyond money toward an economy of well-being*. *Psychological science in the public interest*. 2004;5(1):1-31.

¹⁹Παρά το γεγονός ότι η αύξησις των υλικών αγαθών κατά τον 21ον αιώνα είναι εμφανής εις ωρισμένας χώρας, ως είναι αι ΗΠΑ, η Σουηδία και η Ιαπωνία, εν τούτοις δεν είναι ανάλογος η αναβάθμισις της ποιοτικής στάθμης της ζωής και το αίσθημα της ψυχολογικής ευεξίας, δεδομένου ότι η κατάθλιψις, το άγχος, ο εγωκεντρισμός, η φιλαυτία, η συναισθηματική απομόνωσις και η αυτοχειρία διαρκώς αυξάνονται. Βλέπε και Easterbrook, G. (2003). *The progress paradox: How life gets better while people feel worse*. New York: Random House

Τα άτομα προσαρμόζονται προς το επικρατούν πνεύμα της κοινωνίας, εις την προσπάθειαν αποφυγής αντιθέσεων²⁰, αι οποίαι θα ενέτειναν την αγωνίαν και την ανασφάλειαν ή θα συνέτειναν εις την σταδιακήν περιχαράκωσιν των και την τραγικήν βίωσιν του αισθήματος της μοναξιάς²¹. Χρειάζεται μεγάλη ψυχική ισχύς και βαθεία πίστις εις τας πνευματικάς αξίας διά να διατηρήση το άτομον τας αρχάς και την γνησιότητα του και να δύναται να αντισταθή εις τας κοινωνικάς προκλήσεις, χωρίς να θλίβεται ή να αποσύρεται, παραμένον πάντοτε εις τας επάλξεις του αγώνος, υπερασπιζόμενον τας αναλλοιώτους ηθικάς και πνευματικάς αξίας²², ακολουθώντας με σταθερότητα την ανοδικήν του πορείαν, παρά τας συνεχώς διογκουμένας εξωτερικάς αντιστάσεις²³.

Η προσπάθεια της συγχρόνου κοινωνίας να καλλιεργήση εν εκτάσει και να εδραιώση τον υλικόν ευδαιμονισμόν, εντός της ατμοσφαιράς του νεοφιλελευθέρου πνεύματος, έρχεται εις αντίθεσιν προς τας αιωνίας αναζητήσεις και προσδοκίας του ανθρώπου διά την αρετήν,

και Twenge, J.M. (2002). *Birth cohort, social change, and personality: The interplay of dysphoria and individualism in the 20th century*. In D. Cervone, W. Mischel (Eds.), *Advances in personality science* (pp. 196–218). New York: Guilford Press.

²⁰Βλ. Παρμενίδου «...ήδὲ βροτῶν δόξας, ταῖς οὐκ ἔνι πίστις ἀληθής»

²¹Το άτομον προσπαθεί να υπερβή την μοναξιάν και πολλάκις βυθίζεται περισσότερο εντός αυτής. Αυτό αποτελεί την αντίφασιν της μοναξιάς, την οποίαν περιγράφει ο Berdiaeff ή την τραγικότητα της μοναξιάς και την «πάσχουσαν αντίφασιν», την οποίαν υπογραμμίζει ο Kierkegaard. Η στροφή προς την γνώσιν και την τέχνην αποτελεί ενίοτε προσπάθειαν υπερβάσεως της μοναξιάς και αναπτύξεως σταθερών προσωπικών οδών επικοινωνίας και εκφράσεως μέσα εις τον χώρον της απροσώπου κοινωνίας. Διά της πνευματικής ζωής, ο άνθρωπος εις την μοναξιάν αγωνίζεται διά την ειρηνικήν αναζήτησιν της αληθείας, την βίωσιν της εσωτερικής πληρότητος και την υπέρβασιν του εαυτού του, διά της διηνεκούς επικοινωνίας αγάπης, με πρότυπον την θυσιαστικήν αγάπην του Κυρίου. Βλέπε και Μπαλογιάννης Σ Η φιλοσοφία της μοναξιάς τραγική καθήλωσις ή ελευθερία. *Εγκέφαλος* 52, 16-28 2015.

²²Βλ. Ηρακλείτου «...αίρεῦνται γὰρ ἔν ἀντί ἀπάντων οἱ ἄριστοι, κλέος ἀέναντος θνητῶν»

²³«Τὸ δὲ τέλος πάντες ὁμόφρονες, συμπαθεῖς, φιλάδελφοι, εὐσπλαγχοι, φιλόφρονες, μὴ ἀποδιδόντες κακὸν ἄντι κακοῦ ἢ λοιδορίαν ἀντὶ λοιδορίας (Πετρ.Α,3,8).

την εσωτερικήν ειρήνην και πληρότητα²⁴, τον σεβασμόν, την φιλανθρωπία, την αξιοπρέπεια, την αλληλεγγύην, η οποία στηριζόμενη εις την υπεροχήν της φιλαλληλίας αποτελεί έμφυτον ηθικήν αξίωσιν διά κοινήν και ισοβαρή ανοδικήν κοινωνικήν πορεία, την ανυπόκριτον αγάπην²⁵, ως κορυφαίαν κοινωνικήν αξίαν²⁶, μεταμορφώουσα ριζικώς τον κόσμον, την δικαιοσύνην, ως θεμελιώδη όρον κοινωνικής αλληλοεξαρτήσεως, την κοινωνικήν προσφοράν εις το μέγιστον των δυνατοτήτων, την γνησίαν αξιοπρέπεια, την ακολουθίαν και ταύτισιν λόγου²⁷ και βιώματος και την άκραν αλήθειαν²⁸, την εκφραζομένην διαυγώς, καθ' όλην την έκτασιν της κοινωνικής λειτουργικότητος αυτού²⁹.

Εις την σύγχρονον κοινωνίαν, εις την οποίαν η οικονομική επιφάνεια θεωρείται ότι αποτελεί βασικόν συντελεστήν καθορισμού της ποιοτικής στάθμης της ζωής, η συμβολή του ατόμου εις την μείζονα οικονομικήν ανέλιξιν εκτιμάται ιδιαίτέρως και αποκτά σημαντικήν βαρύτητα εις την κοινωνικήν αξιολόγησιν αυτού. Ως εκ τούτου

²⁴Βλ. και Παρμενίδου «Μόνος δ' έτι μῦθος όδοιο λείπεται ώς έστιν· ταύτη δ' επί σήματ' έασι

πολλά μάλ', ώς άγένητον έόν και άνώλεθρόν έστιν, έστι γάρ ούλομελές τε και άτρεμές ήδ' άτέλεστον» (B8, 1-6) ·

²⁵ «...άποφυγόντες τής έν κόσμω έν έπιθυμία φθοράς. και αυτό τοούτο δέ σπουδήν πᾶσαν παρεισενέγκαντες έπιχορηγήσατε έν τή πίστει ύμών τήν άρετήν, έν δέ τή άρετῆ τήν γνώσιν, έν δέ τή γνώσει τήν έγκράτεια, έν δέ τή έγκρατεια τήν ύπομονήν, έν δέ τή ύπομονῆ τήν εύσέβεια, έν δέ τή εύσεβεια τήν φιλαδελφία, έν δέ τή φιλαδελφία τήν άγάπην» (Πετρ.Β, 1,4-7).

²⁶«αυτή έστιν ή έντολή ή έμή, ίνα αγαπάτε άλλήλους καθώς ήγάπησα ύμάς. μείζονα ταύτης άγάπην ούδεις έχει, ίνα τις τήν ψυχήν αυτού θῆ ύπέρ τών φίλων αυτού» Ιωαν.ιε, 12-13.

²⁷Χαρακτηριστική έκφρασις γνησιότητος λόγου είναι η του Αββά Ποιμένος «Δίδασον το στόμα σου λαλείν, άχει η καρδιά σου (Εκ του Γεροντικού. Εκδ. Αστήρ. 1970, σελ.91).

²⁸Η επ' αληθεία ορμωμένη ψυχή. (Πλάτων Σοφιστής 228c).

²⁹Ο Helliwell υπογραμμίζει ότι πληρεστέραν κοινωνικήν ευεξία αισθάνονται τα μέλη εκείνων των κοινωνιών, εις τας οποίας επικρατεί η δικαιοσύνη, η εμπιστοσύνη, η εντιμότης, η ευταξία και ελλείπει η διαφθορά και η αναλήθεια, αδιακρίτως των οικονομικών δυνατοτήτων αυτών. Βλέπε και Helliwell, J.F. (2003). How's life? Combining individual and national variables to explain subjective well-being. *Economic Modelling*, 20, 331-360. Η ποιοτική στάθμη και αι συνθήκαι της εργασίας συμβάλουν επίσης ουσιωδώς εις την δημιουργία του αισθήματος της κοινωνικής ευεξίας.

σήμερον το Είναί του ανθρώπου δεν αξιολογείται κυρίως καθ' εαυτό, επί τη βάσει των αξιών, των γνώσεων και των αρετών, αι οποίαι κοσμούν την προσωπικότητα του και αποτελούν θεμελιώδεις αρχάς της ψυχικής του ζωής³⁰, αλλά επί τη βάσει της χρησιμότητος του εις την πραγμάτωσιν των επιδιώξεων της κοινωνίας, εντός της οποίας αναπτύσσει την λειτουργικότητα του³¹. Κατά συνέπεια η δυνατότης και η ικανότης του ατόμου να εξυπηρετή τους σκοπούς και τους στόχους της κοινωνίας, εκτιμωμένη ιδιαίτέρως, καθίσταται ουσιώδης κριτήριο εις την αξιολόγησιν αυτού διά την ευόδωσιν της περαιτέρω κοινωνικής πορείας του³².

Το ουσιώδες πρόβλημα, το οποίον αναφέρεται πάντοτε και καθίσταται ιδιαίτέρως δυσχερές εις την σύγχρονον εποχήν είναι η προσπάθεια διατηρήσεως της αυθεντικότητος του Είναί και η αρμονική συγχρόνως ένταξις του ατόμου εις την κοινωνία, χωρίς απόκλισιν εκ των αρχών του και χωρίς εκ παραλλήλου πρόκλησιν ισχυρών συγκρούσεων, αι οποίαι θα συνέτειναν εις την αναστολήν της δυνατότητος της πλήρους λειτουργικότητος και της ευεργετικής προσφοράς του ή θα κατέλη-

³⁰« τί γάρ ώφελεΐται άνθρωπος έάν τόν κόσμον όλον κερδήσει, τήν δέ ψυχήν αυτού ζημιωθῆ; ή τί δώσει άνθρωπος άντάλλαγμα τής ψυχής αυτού;» Μαθ.ιστ', 26.

³¹Είναι τραγικόν το γεγονός, ότι και η έννοια του ακαδημαϊκού διδασκάλου μετεβλήθη εις την σύγχρονον κοινωνία. Ο καθηγητής δεν είναι πλέον ο εμβριθής επιστήμων, ο οποίος αγωνίζεται διά βίου διά την σοφία, την πνευματικήν καλλιέργεια, την ανιδιοτελή και γνησίαν επιστημονικήν έρευνα, μέσω αδιαλείπτου προσωπικής προσπάθειας προς αναζήτησιν της αληθείας, ούτε είναι πλέον ο διδάσκαλος ο οποίος αγωνιά διά την ορθήν και υπεύθυνον μεταλαμπάδευσιν των γνώσεων και την εμφύτευσιν αναλλοιώτων αξιών εις την συνείδησιν των μαθητών του διά της προφορικής διδασκαλίας, των συγγραμμάτων, των επιστημονικών πονημάτων και ιδίως διά του παραδείγματος του, αλλά είναι πλέον το κεντρικόν πρόσωπον επιστημονικής ομάδος, το οποίον διαχειρίζεται καταλλήλως τας πληροφορίες και προΐσταται κυρίως προγραμμάτων εφηρμοσμένης έρεύνης, τα οποία συνήθως κατανέμει προς υλοποίησιν εις τους συνεργάτας του.

³²Wittgenstein χαρακτηρίζει τον σύγχρονον Δυτικόν πολιτισμόν, ως πολιτισμόν άνευ πνευματικής καλλιέργειας ή πολιτισμόν χωρίς ψυχήν, εις τον οποίον ο άνθρωπος αλλοτριούται υπό του υλιστικού ευδαιμονισμού και της υψηλής τεχνολογίας. Suresh Chan dar, "Attacking Modern Western Civilization: Mahatma Gandhi and Ludwig Wittgenstein" In *Philosophy of Wittgenstein*; Indian Responses, (ed.) R.C. Pradhan, New Delhi: Decent Books, 2000.

γαν ενδεχομένως εις την κοινωνικήν περιχαράκωσιν του.

Όσον ισχυρότερα είναι τα υπαρξιακά ερείσματα και το αξιολογικόν υπόβαθρον του ατόμου τόσοσιν πλέον αναλλοίωτον παραμένει τούτο κατά την λειτουργικήν ένταξιν του εντός του κοινωνικού χώρου. Η εσωτερική ισχύς του αυθεντικού Είναι επιτρέπει εις το άτομον να αντιμετωπίζη μετά υπομονής, καρτερίας και εσωτερικής ειρήνης³³ τας εξωτερικάς αντιθέσεις και να εναρμονίζη μετά διακρίσεως την βίωσιν των αξιών του μετά των απαιτήσεων και προσδοκιών του κοινωνικού χώρου.

Η αυθεντικότης του Είναι αντιλαμβάνεται το κοινωνικόν Είναι και Γίνεσθαι πέραν των διαστάσεων του χρόνου, του χώρου, των πολιτικών και πολιτισμικών συνθηκών, αναγνωρίζουσα αυτό εις το πρόσωπον και την ιστορικήν πορείαν της Ανθρωπότητος.

Η πνευματική καλλιέργεια και η γνωσιολογική συγκρότησις αποτελούν ουσιώδεις παράγοντας κατά την πορείαν του ατόμου εντός του κοινωνικού χώρου, δεδομένου ότι η εύστοχος και αρμονική λειτουργικότης αυτού καθορίζεται από τας αρετάς υπό των οποίων κοσμεῖται η προσωπικότης του, αι οποῖαι καθίστανται θεμελιώδεις γνώμονες της κοινωνικής συμπεριφοράς του. Εν μέσω των αρετών, αι οποῖαι αποτελούν προσωπικά βιώματα, τεραστίας κοινωνικής απηγήσεως, ιδιαίτεραν σημασίαν έχει η φρόνησις, η σοφία και η διάκρισις. Η φρόνησις καθορίζει το μέτρον της συμπεριφοράς, η σοφία την ποιητικήν στάθμην αυτής και η διάκρισις τον κατάλληλον τρόπον διά του οποίου εκφράζεται αυτή. Αι αταῖ αρεταὶ συμβάλλουν, εκ παραλλήλου, ουσιωδῶς εις την δυνατότητα του ανθρώπου να ακούη μετά προσοχῆς και σεβασμοῦ, να κατανοή και να ερμηνεύη ορθῶς, χωρὶς εμπάθειαν, τους λόγους και την συμπεριφορὰν των συναθρώπων του, εις τα πλαίσια της αρμονικῆς μεθέξεως του εις την κοινωνίαν.

Αι νοητικαὶ δυνατότητες του ατόμου και κυρίως η ευφύια, η αντίληψις, η μνήμη και η κριτική ικανότης αυτού συμβάλλουν εις την επιλογὴν του καταλλήλου τόπου και χρόνου και εις την εύστοχον ερμηνείαν και αξιολόγησιν των συνθηκών του περιβάλλοντος, εντός του οποίου θα αναπτυχθῆ η λειτουργική έκφρασις του ατόμου, το πράττειν ἢ το λέγειν αυτού εν αληθείᾳ³⁴, ἐπὶ τη βάσει της επιλεκτικῆς αξιολογήσεως στοιχείων εκ του παρελθόντος, της κριτικῆς αναλύσεως του παρόντος, ως αμέσου λει-

τουργικῆς χρόνου και της ορθῆς εκτιμήσεως και προβλέψεως των συνεπειῶν και του αποήχου των σημερινῶν πεπραγμένων διὰ της προβολικῆς προεκτάσεως αὐτῶν εις το μέλλον.

Η στάσις του ατόμου εντός της κοινωνίας καθορίζεται ἀφ' ενός μεν εκ της ελευθερίας της βουλήσεως του και εκ της εκουσίας επιλογῆς του μέτρου και του τρόπου εντάξεως του εντός του κοινωνικού χώρου³⁵, ἀφ' ἐτέρου δε εκ του ὕψους της αισθήσεως της κοινωνικῆς ευθύνης αὐτοῦ. Η κοινωνική ευθύνη εκφράζεται κυρίως διὰ συμβολῆς του ατόμου εις την βελτίωσιν της κοινωνίας, διὰ την οποίαν απαραίτητος ἀρχική προϋπόθεσις είναι η ἠθική και πνευματική συνεχῆς καλλιέργεια και ἀναβάθμισις του εαυτοῦ του, δεδομένου ότι διὰ να επιτευχθῆ η κοινωνική βελτίωσις θα πρέπη να ἀρχίσῃ αὐτὴ εκ των ἠθικῶν βάσεων αὐτῆς, αι οποῖαι διαμορφώνονται εκ της ἠθικῆς συνειδήσεως και των πνευματικῶν αξιῶν ἐκάστου μέλους αὐτῆς. Εκ παραλλήλου, η ἠθική ἀναβάθμισις της κοινωνίας θα συμβάλῃ ουσιωδῶς εις την ευδῶσιν των προσπαθειῶν του ατόμου διὰ περαιτέρω προσωπικῆν ἠθικὴν ἀναβάθμισιν³⁶.

Μόνον διὰ της επιπόνου οδοῦ της προσωπικῆς τελειώσεως, της ελευθερίας³⁷, της πλήρους εσωτερικῆς δια-

³⁵Ο παράγων της ελευθερίας της βουλήσεως ως μέτρον της κοινωνικῆς εντάξεως του ατόμου εντός της κοινωνίας λαμβάνει ιδιαίτεραν διάστασιν εις την Καντιανὴν φιλοσοφίαν. Βλέπε Kant, Immanuel. Critique of Pure Reason. Cambridge: Cambridge UP, 1998.

³⁶Αριστοτέλης Πολιτικά, 1280 b 31

³⁷Η ελευθερία συνυπάρχει μετά της αληθείας, η οποία οδηγεί εις την ελευθερίαν «...καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς (Ιωάν Η,32). Η ὄντως ελευθερία συνίσταται εις την ἀπελευθέρωσιν εκ των παθῶν και της φθοράς. Εκ παραλλήλου, η ελευθερία του Είναι ἐμπερικλείει το αἰώνιον, ἐπεκτεινομένη πέραν των χρονικῶν ορίων του κόσμου τούτου, σπηριζομένη εις την βεβαιότητα της ἀθανασίας της ψυχῆς, η οποία ἀναιρεῖ την ἀντίληψιν του πεπερασμένου χαρακτήρος της ἀνθρωπίνης υπάρξεως και λυτρώνει τον ἄνθρωπον εκ της τραγικῆς αισθήσεως του θανάτου, δίδουσα νέαν διάστασιν εις την αξίαν της ζωῆς. Κατὰ τον Kierkegaard το άτομον αποκτὰ την αἴσθησιν της ελευθερίας του ἀπὸ την στιγμήν κατὰ την οποίαν συνειδητοποιεῖ την αἰωνιότητα εις το Είναι του. Το Γίνεσθαι πραγματοποιεῖται εκ του Είναι εντός του δυναμικοῦ χώρου της δημιουργικῆς ελευθερίας. Η βεβαιότης της αἰωνιότητος ἀντιρροπεῖ την τάσιν ἐκμηδενίσεως, την οποίαν ἐνίστε ἀσκεῖ η κοινωνία ἐπὶ του ατόμου και η οποία κορυφούται ὅταν η ψυχὴ διακατέχεται ὑπὸ καταθλίψεως και ζη τον φόβον του θανάτου, της φθοράς και την ἀγωνίαν της ἀνυπαρξίας. Κατὰ τον Jaspers η ελευ-

³³«Τίς σοφὸς καὶ ἐπιστήμων ἐν ὑμῖν; δεῖξάτω ἐκ τῆς καλῆς ἀναστροφῆς τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πραύτητι σοφίας... ἢ δὲ ἄνωθεν σοφία πρῶτον μὲν ἀγνή ἐστίν, ἔπειτα εἰρηνική, ἐπιεικής, εὐπειθής, μεστή ἐλέους καὶ καρπῶν ἀγαθῶν, ἀδιάκριτος καὶ ἀνυπόκριτος. καρπὸς δὲ τῆς δικαιοσύνης ἐν εἰρήνῃ σπεύρεται τοῖς ποιοῦσιν εἰρήνην» Ιακ.Γ,13-18.

³⁴«ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ» Εφεσ.4,15.

γείας και της διατηρήσεως της υπαρξιακής αυθεντικότητας του θα είναι δυνατόν να προσφέρει το άτομον θετικά στοιχεία εντός του κοινωνικού χώρου, χωρίς να αναστέλλεται υπό του φόβου του ατομικισμού και των ανιθίσεων³⁸, της επερχομένης εξ αυτού θλίψεως και της αγωνίας της ενδεχομένης αλλοτριώσεως, η οποία διά τον υπευθύνως σκεπτόμενον καθίσταται αληθές μαρτύριον³⁹. Όσον δε ισχυρότερα και αναλλοίωτα εις τον χρόνον είναι τα εσωτερικά πνευματικά ερείσματα του ατόμου, τόσον πλέον αναλλοίωτος και σταθερά παραμένει η επ' αγαθώ κοινωνική λειτουργικότης αυτού.

Εις ένα κόσμον τόσης μεταβλητότητος, ασταθείας, κοινωνικών ανακατατάξεων, ανταγωνισμού, αμέτρου καταναλωτισμού, συγκρούσεων και αδιαφορίας διά τον έσω άνθρωπον μόνον αι αναλλοίωτοι ηθικά και πνευματικά αξία δύνανται να αποτελέσουν έν αληθές κοινωνικόν έρεισμα ενότητος και φιλαλληλίας, διά του οποίου αμβλύνονται αι αντιθέσεις και προάγεται η πανανθρώπινος συνείδησις⁴⁰.

Η παγκοσμιοποίησης

Σήμερον αι φωνάι της παγκοσμιοποίησης⁴¹, διά των ισχυόντων κοινωνικών δεδομένων, της ηλεκτρονικής επαναστάσεως και της κορυφαίας αναπτύξεως της τεχνολογίας, προσκαλούν τον άνθρωπον να εισέλθη εις το λυκόφως της πνευματικής ζωής και να βαδίση εις τον δαιδαλον των μηχανοκρατικών παραγωγικών διαδικασιών, υπό τον ίλιγγον της εντάσεως του ανταγωνισμού,

θερία εκπηγάζει εκ του ατόμου, το οποίον επιθυμεί την συνεχή ύπαρξιν του και την υπέρβασιν της αγωνίας του θανάτου.

³⁸«Καί τίς ό κακώσων ύμας, εάν του αγαθοῦ μιμηταί γένησθε; άλλ' εί και πάσχοιτε διὰ δικαιοσύνην, μακάριοι. τόν δέ φόβον αύτών μη φοβηθήτε μηδὲ ταραχθήτε» (Πετρ. Α,3,13-14). Κατά τον Μπερδιάγιεφ η αφοβία ενώπιον της αληθείας αποτελεί την μεγαλύτεραν κατάκτησιν του πνεύματος,

³⁹« ίνα μηκέτι ὤμεν νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι και περιφερόμενοι παντί άνέμω τῆς διδασκαλίας, έν τῇ κυβεία τών ανθρώπων, έν πανουργία πρὸς τὴν μεθοδειαν τῆς πλάνης» Εφεσ.4, 14.

⁴⁰Βλέπε « ...Η ψυχὴ μου ποθεῖ να ἔλθῃ σε ὅλους το ἔλεος του Κυρίου, να γνωρίσουν ὅλοι οι ἄνθρωποι, ὅλη η οἰκουμένη, με πόση στοργή μας αγαπά ο Κύριος, σαν τα πολυπόθητα παιδιά Του (Ζαχαρίας Σωφρονίου: Ο Γερωντας Σιλουανός. Ι.Μ.Τιμίου Προδρόμου Έσσεξ, Αγγλίας 1978,σελ.417,419).

⁴¹Kearney M. The local and the global: The anthropology of globalization and transnationalism. Annual review of anthropology. 1995:547-65.

της μεγιστοποιήσεως των εργασιακών επιδόσεων, των ισχυρών διεκδικήσεων⁴² εις τον χώρον της παγκοσμίου οικονομίας, των χρηματοδοτικών αγορών και των ευλόγως επερχομένων οικονομικών κρίσεων⁴³, ένθα ούτος θα καταπονῆται και θα άγχεται, υπό το κράτος των ηυξημένων απαιτήσεων και υποχρεώσεων εκ των διογκουμένων οικονομικών μεγεθών, των ευλόγων συγκρούσεων και της τραγικής υποκαταστάσεως της εκφραστικής γνησιότητος του προσώπου του έσω ανθρώπου υπό του ανεκφράστου, τυποποιημένου προσώπου της παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας⁴⁴.

Η αληθής παγκοσμιοποίησης είναι δυνατόν να πραγματοποιηθῆ όταν αιώνια και αναλλοίωτοι⁴⁵ αξία επικρατήσουν ευρέως εις την κοινωνικὴν συνείδησιν των ανθρώπων και διαμορφώσουν το πανανθρώπινον Εμείς, το οποίον επεκτείνεται πέραν της προσωρινότητος, της ασταθείας και ευθραυστότητος των υλικών επιδιώξεων, εις ένα χώρον πρυτανεύσεως του εσωτερικού φωτός⁴⁶ και της ειρήνης⁴⁷ και του σεβασμού και της αγάπης⁴⁸ προς το ανθρώπινον πρόσωπον, άνευ διακρίσεων⁴⁹ το οποίον διατηρεί την αυθεντικότητα της

⁴²Krugman PR. Increasing Returns, Monopolistic Competition, and International Trade. Journal of International Economics, 1979, 9(4), 469-479.

⁴³Kapoor S. The financial crisis - causes and cures, Brussels: Friedrich Ebert Stiftung, 2010.

⁴⁴Δια της παγκοσμιοποίησης ισοπεδώνονται αι ιδιαιτερότητες των λαών, αμβλύνεται η αξία της ιστορίας και των παραδόσεων αυτών, υποβιβάζεται η γλώσσα των και προβάλλεται το πρότυπον του καταναλωτισμού και της διαρκώς εξελισσομένης τεχνολογίας. Mansoob Mursheed (2003), 'Globalization is not always good', in Globalization and Its New Divides, Dutch University Press: Amsterdam.

⁴⁵Βλέπε και Μπαλογιάννης Σ. Το μήνυμα του Παρμενίδου εις την εποχήν της παγκοσμιοποίησης. Εγκέφαλος. 2004;41:71-78.

⁴⁶«ίνα γένησθε ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι, τέκνα Θεοῦ ἀμώμητα έν μέσω γενεᾶς σκολιᾶς και διεστραμμένης, έν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες έν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἔπέχοντες» Φιλίπ.2,15-16,

⁴⁷«πτωχοὶ δὲ ἄνθρωποι ἐπὶ ειρήνης ἀναπαύσσονται» Ησα.14,30

⁴⁸Βλ.Εμπεδοκλέους“...ἄλλοτε μὴν Φιλότητι συνερχόμεν εις ενα κόσμον” DK 26. “έν δε μέσηι φιλότης στροφάλιγγι γένηται εν τη δη τάδε πάντα συνέρχεται έν μόνον είναι οκ ἄφαρ, ἄλλά θελημά συνιστάμεν ἄλλοθεν ἄλλα των δὲ τε μισομένων χειτ' ἔθνεα μυρία θνητων' (DK 35).

⁴⁹«οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἔλευθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἔστε έν Χριστῷ Ἰησοῦ» Γαλ.3,28.

υποστάσεως του και τον προσανατολισμόν του εις την αιωνιότητα⁵⁰.

Η σαφeseτέρα έκφρασις της κοινωνικής ευθύνης συνίσταται εις την προσπάθειαν εκάστου ατόμου προς πνευματικήν καλλιέργειαν και ανακαίνισιν, απλότητα και εσωτερικήν ειρήνην⁵¹, αποφυγήν παντός κακού⁵², ηθικήν τελείωσιν και ανυπόκριτον αγάπην προς τον πλησίον⁵³, η οποία από ουδεμίαν εξωτερικήν δύναμιν ή επιδρασιν δύναται να ανασταλή⁵⁴, εκφράζουσα το αδιάλειπτον εσωτερικόν γίνεσθαι εις πορείαν καλής αλλοιώσεως⁵⁵, κατά το αρχέτυπον κάλλος⁵⁶.

Είναι εύλογον, ότι αι αρεταί εκάστου μέλους της κοινωνίας συμβάλλουν εις την ηθικήν αναβάθμισιν της κοινωνίας⁵⁷ και αντιθέτως αι αβλεψίαι, τα πάθη και αι ατέ-

λαιαι των ατόμων επιφέρουν την διάβρωσιν του ηθικού περιγράμματος της κοινωνίας και την τραγικήν καθήλωσιν αυτής εις τον στατικόν χώρον της υλικής αυταρκειάς⁵⁸, της επάρσεως, της υπερηφανείας⁵⁹ και της φιλαυτίας, η οποία αλλοιώνει τους ορίζοντας της ψυχής, καρποί της οποίας είναι αι διακρίσεις, αι διαβαθμίσεις, αι αντιθέσεις και αι αποστάσεις μεταξύ των ανθρώπων, η απόρριψις των αξιών, η ανασφάλεια και η θλίψις⁶⁰.

Η εσωτερική ειρήνη εκάστου μέλους της κοινωνίας, εκπνερασμένη μετά απλότητος, χαράς, ταπεινού φρονήματος, ισχυρού αισθήματος ευθύνης και αγάπης⁶¹ θα συμβάλλη εις την επικράτησιν της ειρήνης, της φιλίας⁶² και της πολυποθήτου κοινωνικής δικαιοσύνης, η οποία θα επιτρέψη την ανάπτυξιν του πνεύματος της ειλικρινούς, αυτοπροαιρέτου, πολυδιαστάτου και καρποφόρου συνεργασίας εις ταγκόσμιον επίπεδον.

⁵⁰« και ὁ θάνατος οὐκ ἔσται ἔτι, οὔτε πένθος οὔτε κραυγή οὔτε πόνος οὐκ ἔσται ἔτι· ὅτι τὰ πρῶτα ἀπῆλθον» Αποκ.ΚΑ,4. Κατά τον Kierkegaard η ψυχοσωματική υπόστασις του ανθρώπου εκφράζει σύνθεσιν προσκαιρότητος και αιωνιότητος. Η κάθε στιγμή του παρόντος ανήκει κατ' ουσίαν εις την αιωνιότητα, η οποία αποτελεί το πλήρωμα του χρόνου (Γαλ.Δ,4). Χωρίς την βεβαιότητα της αιωνιότητος, η κάθε στιγμή της πορείας της ζωής θα οδηγούσε εγγύτερον εις το βάραθρον της απελπισίας και της εκμηδενίσεως. Βλέπε Σ. Κίρκεγκωρ: Η έννοια της αγωνίας, Αθήναι 1971. Ο άνθρωπος ανερχόμενος εις το ηθικόν στάδιον, αποκτά εντός αυτού σαφή αντίληψιν του αιωνίου, η ελπίς του οποίου, δύναται να υποκαταστήση την τραγικότητα της προσωρινότητος της παρούσης ζωής και να αμβλύνη την αγωνίαν του θανάτου.

⁵¹Παράβαλε «...και ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν». Φιλιπ.4,7

⁵²Ἐμπεδοκλής «νησεῦσαι κακότητος» Αποστ.144.

⁵³«...ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνεχὲι ἡμᾶς» Β' Κορ 5,14.

⁵⁴φόβος οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἀλλ' ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον Α' Ιωάν 4,28.

⁵⁵Βλ «...ὁ Θεὸς γὰρ ἔστιν ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας» Φιλιπ.2,13.

Εκ της παρουσίας του Θεού, ο άνθρωπος πληροῦται υπό ανεκλαλήτου χαράς και ευγνωμοσύνης και αναφωνεῖ « Και νυν πάσαι αι γλώσσαι, πάντες οι λόγοι, αποβαίνουσιν πενιχροί, ανίκανοι να εκφράσουν την ευγνωμοσύνην μου εις τον Θεόν» Σωφρονίου Ζαχαρώφ: Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστί. Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου, Έσσεξ Αγγλίας 1993, σελ.54.

⁵⁶Βλ. Γιαννουλάτου Αναστασίου, Παγκοσμιότητα και Ορθοδοξία. Ε' Έκδοσις Ακρίτας, Ν. Σμύρνη 2000.

⁵⁷ηθικαί αξίαι θα συμβάλλουν εις την απόσβεσιν της φιλαυτίας, του εγωισμού, της αλαζονείας, της επάρσεως, της υπερηφανείας, παθῶν, τα οποία αναπτύσσονται εν

εκτάσει σήμερον εις τας δυτικάς κοινωνίας και διαβιβρώσκουν βαθέως τα θεμέλια της κοινωνικής δικαιοσύνης, της αλληλεγγύης και του σεβασμού προς το ανθρωπίνον πρόσωπον. Βλ. Ηρακλείτου «ὑβριν χρη σβεννύναι μάλλον ἢ πυρκαϊήν» (Αποστ.43)

⁵⁸«πῶς δύσκολόν ἐστί τοὺς πεπειθότας ἐπὶ χρήμασιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν» Μαρκ.1,24. Τα υλικά αγαθά έχουν οικουμενικόν προορισμόν, ο άνθρωπος είναι απλῶς διαχειριστής αυτών, τα οποία πρέπει δικαίως και ισότημωσ να κατανέμη. Βλ. Ιερὸς Χρυσόστομος Ομιλία 21 Προς Αντιοχείς, ΡΓ 49,41-46.

⁵⁹Βλ. Berdiaeff Ν. Θεῖον και Ανθρώπινον. Μετ. ΠΠ Ανωτινιάδου Εκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1971.

⁶⁰ἔσπεραν ἔσται πένθος, πρὶν ἢ πρῶτῃ καὶ οὐκ ἔσται. αὕτη ἡ μερίς τῶν προνομευσάντων ὑμᾶς καὶ κληρονομία τοῖς ὑμᾶς κληρονομήσασιν». (Ησ17,14)

⁶¹«εἴ τις θέλει πρῶτος εἶναι, ἔσται πάντων ἔσχατος καὶ πάντων διάκονος» Μαρκ Θ,35.

⁶²«αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρα ἐν καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν, ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίση ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξη τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ, ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ· καὶ ἔλθῶν εὐηγγελίσαστο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγύς» Εφ.2,14-17.

Βιβλιογραφία

- Augustine Saint: Confessions. Trans. W. Watts. Ed. W. Hainemann, London 1912.
- Baloyannis S.J. The philosophy of Heraclitus today *Encephalos* 2013;50: 1-21,
- Berdiaeff N. Πέντε στοχασμοί περί υπάρξεως. Μεταφρ. Β. Τριανταφύλλου, Σ. Γουνελάς. Εκδ. Κοινότητα
- Buber M. *Jag och Du. (I and Thou)*. Stockholm: Petra Bok-förlag 1985.
- Berdiaeff N. Θεϊόν και Ανθρώπινον. Μετ. ΠΠ Αντωνιάδου Εκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1971.
- Γιαννουλάτου Αναστασίου, Αρχιεπισκόπου Τιράνων και πάσης Αλβανίας Παγκοσμιότητα και Ορθοδοξία. Εκδόσεις Ακρίτας, Ν. Σμύρνη 2000.
- Deera Narayan: *Voices of the Poor: Can Anyone Hear Us*, Oxford University Press: New York 2000.
- Descartes R. *Meditations on First Philosophy*. Edited Stanley Tweyman. Routledge. London and New York. 1993.
- de Unamuno Miguel. *Del sentimiento tragico de la vida*. Ed. Planeta De Agostini 1993.
- Diener E, Seligman ME. Beyond money toward an economy of well-being. *Psychological science in the public interest*. 2004;5(1):1-31.
- Easterbrook G. *The progress paradox: How life gets better while people feel worse*. New York: Random House 2003.
- Gill TM, Feinstein AR. A critical appraisal of the quality of quality-of-life measurements. *JAMA*. 1994;272(8):619-626.
- Γεροντικόν, ήτοι αποφθέγματα αγίων γερόντων. Εκδ. Αστ;ηρ Αθήναι Β΄; Εκδοσις 1970.
- Dreyfus H L. *Being-in-the-Word: A Commentary on Heidegger's Being and Time, Division I*, MIT Press: Massachusetts, 1991.
- Drucker P: *Μετακαπιταλιστική Κοινωνία, Μετάφρ. Δημήτριος Τσαούσης*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1996.
- Felce D, Perry J. Quality of life: Its definition and measurement. *Research in developmental disabilities*. 1995; 16(1):51-74.
- Ferrell B. The impact of pain on quality of life. A decade of research. *Nursing Clinics of North America*, 1995; 30: 609-624.
- Hegel GWF: *Phaenomenologie des Geistes, Werke II*, Berlin 1832-1845
- Heidegger M. *Being and Time*. Oxford: Basil Blackwell 1978.
- Helliwell JF. How's life? Combining individual and national variables to explain subjective well-being. *Economic Modelling*, 2003; 20: 331-360.
- Jaspers K. *Philosophie II: Existenzerhellung*. München-Zürich: Piper 1932.
- Kant Immanuel. *Critique of Pure Reason*. Cambridge: Cambridge UP, 1998.
- Kapor S. *The financial crisis - causes and cures*, Brussels: Friedrich Ebert Stiftung, 2010.
- Kearney M. The local and the global: The anthropology of globalization and transnationalism. *Annual review of anthropology*. 1995:547-565.
- Kirk G, Raven J, Schofield M. *Οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι*, Μτφρ.: Δ. Κούρτοβικ, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2006.
- Κίρκεγκωρ Σ. *Η έννοια της αγωνίας Μετ. Γ. Τζαβάρα*, Δωδώνη, Αθήναι 1971.
- Krugman PR. Increasing Returns, Monopolistic Competition, and International Trade. *Journal of International Economics*, 1979; 9(4): 469-479.
- Lindström B. *The Essence of Existence. On the Quality of Life of Children in the Nordic Countries*. Göteborg, Sweden: The Nordic School of Public Health, 1994
- Μπαλογιάννης ΣΙ. *Ψυχιατρική και ποιμαντική Ψυχιατρική*. Εκδ. Πουρναρά. Θεσσαλονίκη 1986.
- Μπαλογιάννης Σ. Το μήνυμα του Παρμενίδου εις την εποχήν της παγκοσμιοποίησης. *Εγκέφαλος*. 2004; 41:71-78.
- Μπαλογιάννης ΣΙ. Ο Φόβος διά μέσου των αιώνων *Εγκέφαλος* 2013; 50: 89-99.
- Μπαλογιάννης ΣΙ. Ο οικονομικός παράγων εις την διαμόρφωσιν του ιδεολογικού υποβάθρου της κοινωνίας. *Εγκέφαλος* 2014; 51: 38-47.
- Μπαλογιάννης ΣΙ. Ο Εμπειδοκλής και αι Νευροεπιστήμια *Εγκέφαλος* 2014;51: 68-80.
- Μπαλογιάννης ΣΙ. Η φιλοσοφία της μοναξιάς τραγική καθήλωσις ή ελευθερία. *Εγκέφαλος* 2015;52: 16-28.
- Murshed M. 'Globalization is not always good', in *Globalization and Its New Divides*, Dutch University Press: Amsterdam 2003.
- Palmer J. *Parmenides and Presocratic Philosophy*. In: Oxford University Press, UK, 2009, pp. 1-441.
- Parsons T. *Sociological Theory and Modern Society*. New York: Free Press, 1967.
- Sartre, J-P. *Being and Nothingness. A Phenomenological Essay on Ontology*. New York: Washington Square Press/Pocket Books, 1966.
- Simon B. *Identity in modern society: A social psychological perspective*. John Wiley and Sons, 2008.
- Theunissen M. *Kierkegaard's Concept of Despair*, trans. B. Harshav and H. Illbruck Princeton University Press: Oxford, 2005.
- Τσαούσης Δ. *Η Κοινωνία της Γνώσης*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2009.
- Twenge JM. Birth cohort, social change, and personality: The interplay of dysphoria and individualism in the 20th century. In D. Cervone, W. Mischel (Eds.), *Advances in personality science* (pp. 196-218). New York: Guilford Press, 2002.
- United Nations Development Program, *Human Development Report 1995*, Oxford: Oxford University Press, 1995.
- UNESCO. *Towards Knowledge Societies*. UNESCO world report. 2005. Available from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001418/141843e>.
- Van der Ben N. *The proem of Empedocles' peri physios*. Towards a new edition of all the fragments, Amsterdam, 1975.
- Wahl J. *Le Malheur de la conscience dans la philosophie de Hegel*. Paris, 1929.
- Wallraff C. *Karl Jaspers: An introduction to His Philosophy*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1970.
- Ζαχάρωφ Σωφρονίου: *Ο Γεροντας Σιλουανός*. Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Έσσεξ, Αγγλίας 1978.
- Ζαχάρωφ Σωφρονίου: *Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστί*. Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου, Έσσεξ Αγγλίας 1993.